

Forsterkningsbegrepet

Sluttreplikk om forsterkning

Torgeir M. Hillestad

professor i psykologi, Universitetet i Stavanger

Det er ikke riktig at forsterkning kan stå på egne ben, slik Børge Holden hevder. I sitt siste innlegg ser Holden ut til å fortsette å operere med en en-faktorforståelse av psykologisk kunnskapsdannelse, ved utelukkende å snakke om forsterkningsbegrepet. Jeg må få opplyse om at det ikke er atferdsterapiens prinsipper og praktiske resultater som her er under debatt eller angrep fra min side, men den vitenskapelige modellen som utgår fra et ensidig fokus på forsterkningsbegrepet.

Problemet oppstår imidlertid når et beskrivende forhold får status som forklaring

Særlig Holdens utsagn: «Forsterkning kan stå på egne ben», demonstrerer dette til fulle. Men det er nettopp det det ikke kan. Holden ser på forholdet mellom ytre stimuli eller konsekvenser og sannsynligheten for responderende atferd. Dette kan kartlegges og systematiseres. Men dette representerer en beskrivelse av et saksforhold, hvor grundig det enn er, og ingen forklaring. Systematisk beskrivende forhold kan være nyttige klinisk, noe sikkert Holden selv har erfart. Problemet oppstår imidlertid når et beskrivende forhold får status som forklaring. Holden har dessverre ikke fått med seg dette poenget.

Når en bestemt atferd øker på bakgrunn av en bestemt konsekvens, kalles konsekvensen ifølge Holden en forsterker, og er derfor en uavhengig variabel. Men idet en bestemt respons fører til, eller blir forklart ut fra, konsekvens- eller forsterkningsbegrepet, har vi samtidig snudd det hele på hodet: «Forsterkningen» blir selv en funksjon av responsen siden det bare er responsen selv som kan peke tilbake på og gi mening til forsterkningskategorien. Holden forsøker riktignok å komme seg unna denne kjensgjerningen ved å hevde at vi ikke behøver å bruke uttrykk som «på grunn av», og bare snakke om «funksjonelle relasjoner». Ingenting av dette endrer det faktum at respons må forstås ut fra forsterkning, mens forsterkning må forstås ut fra respons. Dette i seg selv blir sirkulært, selv om en kvier seg for å bruke forklaringsbegreper. Dette gjelder uansett om en definerer forsterkningen som å være utilsiktet eller av «ytre» eller «indre» karakter.

For øvrig har jo Holden rett i at en henvisning til utelukkende «indre tilstander» vil være utilstrekkelig. Dette har nettopp vært mitt eget poeng. En-faktorforklaringer eller henvisninger er utilstrekkelige og blir i siste instans selvrefererende eller sirkulære. Det er nettopp flerfaktorteorier som har forklaringskraft og utgjør et mål i seg selv innenfor vitenskap. Dette betyr at forsterkningsbegrepet, eller kanskje hele atferdsteorien, må suppleres eller integreres med teorimodeller som i sitt grunnkonsept tar for seg individet som et indre menneskelig subjekt med alle dets særegenheter og vesensbestemmelser. Det betyr for eksempel supplerings av teorier av mer dynamisk og humanistisk art med eventuelt selve atferdsbegrepet. Slike forsøk er gjort, selv om kanskje ikke alle disse har vært like vellykkede. Men det er veien å gå hvis vi skal bli i stand til å utarbeide en virkelig fullgod forklarende psykologisk vitenskap.

Dette ordskiftet med Holden sprang ut av en debatt om den kontekstuelle modellen i psykiatrien. For min del anser jeg hermed debatten med Holden for avsluttet.